

**AHLAKİ MONİZM BAĞLAMINDA LİBERALİZM VE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK
DEĞERLENDİRMESİ**

*DISCUSSION ON LIBERALISM AND MULTICULTURALISM ON THE BASIS OF MORAL
MONISM*

Arş. Gör. Özge ÖZ DÖM

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü, ozgeozdom@gmail.com, Ankara/Türkiye

ÖZ

Ahlaki monizm iyi bir yaşama dair tekçi bir görüşü savunurken kötünün birbirinden farklı birden çok çeşidi olduğunu savunur. İyinin tek olmasının nedeni insanların özünde tek olduğu varsayımından gelmektedir. Bu görüşe göre, hayat tarzları farklı dahi olsa, tek bir iyinin varlığı kabul edilir ve o iyi evrensel tek gerçek olarak kabul edilir. Sonuç olarak, madem iyi tek ve gerçektir; o zaman tüm insanlar iyiye ulaşabilmelidir. Bu çalışmada Bhikhu Parekh'in ahlaki monizm tanımı üzerinden gidilmiş, farklı monizm türleri incelenmiş ve konu üzerine akademik bir tartışma yürütülmüştür. Tanımsal tartışmanın ardından, ahlaki monizm ile liberalizm ve çokkültürlülük arasında bir tartışma yürütülmüştür. Burada hedeflenen şey liberalizm ve çokkültürlülüğün çatışma alanlarına dikkat çekmektir. Çalışmanın ana amacı ise liberal düşüncenin ahlaki monizm ile uzlaştığı noktada kendi tanımlamaları haricindeki diğer olasılıkları göz ardı etmesinin yaratacağı sorunsallara dikkat çekmektir.

Anahtar sözcükler: ahlaki monizm, liberalizm, çokkültürlülük, monizm, Locke

ABSTRACT

While moral monism defends a monistic view regarding a better life, it also suggests that there are types of bad which are different from each other. The reason of good's being sole comes from the assumption of humans are sole in the end. According to this view, even if there are different lifestyles, presence of a single good is accepted and that good is accepted as sole universal truth. As a result, since good is sole and true, then all people are able to reach good. This study uses moral monism of Bhikhu Parekh, investigates different types of monisms and carries out an academic debate. A debate between moral monism and liberalism and multiculturalism conducted following definitional debate. It is aimed to draw attention to the area where liberalism and multiculturalism conflict. Main purpose of this study is to indicate problems that will be raised by ignorance of definitions from the point where liberal thought agrees with moral monism, except it's own definition.

Keywords: moral monism, liberalism, multiculturalism, monism, Locke

1. GİRİŞ

İyi bir yaşam ve iyiye ilişkin tekçi bir görüşü, insan doğasının bilinebilirliği üzerinden kurarak, aynılığın farklılıklara kıyasla üstün olduğunu savunan görüş ahlaki monizmdir. Bu görüşe göre, kötünün birçok çeşidi olmasına rağmen, iyi her yerde ve zamanda taktır. Ahlaki monizm, insan doğası gereği bu iyinin herkesin özünde ve özde tek olduğundan yola çıkmaktadır. Ahlaki monizm farklı yaşam tarzlarının birçok değeri taşıdığını fakat bir tek hayat tarzının en iyi hayat tarzı olup, diğerlerinin onun türevi olduğunu ya da tüm değerleri birleştiren tek bir iyi hayat tarzının varlığından bahsetmektedir (Parekh, 2002: 21). Yani farklı hayat tarzlarının varlığını kabul etmekle birlikte, içlerinden sadece bir tanesinin yol gösterici, iyi, tüm değerleri içinde barındıran olduğunu ve diğerlerinin ondan türediğini savunan ahlaki monizm, belirlenen tek iyiyi tabulaştırıp, onu eleştirilemez, değişime kapalı, sabit ve evrensel tek gerçek olarak kabul etmektedir. Bu kısıtlayıcı ve sınırları belli tek doğru diğer değerleri kendisi ile açıklayamaz ise onları dışlamakta, başkalaştırmakta, görmezden gelmekte ve tanımamaktadır. Bir insan için iyi olan tüm insanlar için iyidir bakış

açısı, *diğer*lerini hapsedmekte, çeşitliliğe izin vermemekte ve aynılıklara vurgu yaparak farklılıkları silikleştirmektedir.

Bu düşünce yazısı, monizm açısından liberalizm ve çokkültürlülük değerlendirmesi yaparken, günlük yaşantımız içinde bu konuların bireye dokunur yanlarını araştırmaya yöneliktir. Bu bağlamda, geniş bir literatür taramasından ziyade, akademik bilgi birikimini destekleyecek gözlemler yapılmıştır.

2. MONİZM KAVRAMI

Monistlerin iddialarını kanıtlamak için kullandıkları temellerden birisi insan doğasıdır. Monizm, insan doğasının benzerliğinden, ortak evrensel özelliklerinden bahsederken, aklın her insanda aynı olduğuna ve benzer şekilde çalıştığına, önemli olanın da arzular değil akıl olduğuna vurgu yapmaktadır (Parekh, 2002: 23). Örnek verecek olursak, bizi yönlendiren ve tanımlayan şey, arzu ve isteklerimizden ziyade akıldır ve nerede olursa olsun her insan elini kaynar suya soktuğunda canı acır ve bu gerçeklik sayesinde insan bunu yapmaması gerektiğine dair bir akıl geliştirir; bu akıl da her kişide ortaktır.

Monizmin kullandığı bir diğer temel ise insanların aynılıklarına yaptığı vurgudur. Monizm, insanlığın her insanda aynı olduğuna, farklılıkların insanların bir parçası olmadığına ve tüm insanların aynı şekilde insan olduğunu savunmaktadır. Bununla beraber ahlaki monizm, insan doğasının toplumdan etkilenmediği ve temelde her insanda aynı olduğunu savunurken aynı zamanda onun bilinebilirliğini vurgulamaktadır. Çıkan sonuç şudur ki; iyi ve doğru tek ise, bu mutlaka bulunabilmektedir (Parekh, 2002: 23-24).

Sonuç olarak monizm, evreni ve insanları tek bir ilkeye dayanarak açıklamaya çalışmaktadır. Çoklukları, çeşitlilikleri, farklılıkları, aynılıkların içindeki yorum farklarını anlamakla ilgilenmemekte ve durumun ne olduğundan çok nasıl olmasına gerektiğine dair çıkarımlar yapmakta ve bunları evrensel gerçeklikmişçesine savunmaktadır. Tüm değerlerin aynı kaynaktan geldiğine inanan monistler, bu çokluğun nasıl tekliğe indirgeneceği konusunda net değillerdir ve *iyiyi* iyi yapan nedir sorusuna verdikleri cevap da net değildir çünkü savundukları şeyleri sadece soyut bir insan doğası kavramı ile meşrulaştırma yoluna gitmişlerdir.

Tam bu noktada Locke'un Kızılderili yaşam tarzına ilişkin yaklaşımı çalışmanın devamında daha somut çıkarımlar yapmak için kullanılacaktır. Locke'a göre, kişisel ve toplu yaşamı düzenlemenin yalnızca tek bir uygun ve akılcı yolu vardır ve bundan farklı davranışlar kusurlu olduğundan ve ne saygıyı ne de içten yapılacak sabırlı ve anlayışlı bir araştırmayı hak etmemektedir. Locke'a göre;

Aklın insanların en yüce yeteneği olduğunu ve iyi yaşamın temelini oluşturduğunu, aklın doğası gereği hesapçı ve sonuca yönelik olduğunu, dünyanın kaynaklarının sonuna kadar kullanılması gerektiğini, servet biriktirmenin akılcılık ve uygarlığı gösterdiğini, hayatı mümkün olduğu kadar büyük bir ahlâki ciddiyetle yaşamak gerektiğini peşinen kabul etmiştir... Kızılderililerin yaşam biçiminin insanî gelişim hakkında farklı bir görüş yansıtıp yansıtamayacağını ve kendi görüşünde bulunmayan, yeni bir şeyler öğrenebileceği öğeler içerip içermediğini hiç düşünmemiştir (Parekh, 2002: 51).

3. MONİZM VE FARKLI MONİZM YAKLAŞIMLARI

Monizmin en etkili biçimleri Yunan monizmi (akılcı monizm), Hristiyan monizmi (teolojik monizm), ve liberal monizm (düzenleyici monizm) şeklinde sıralanmaktadır. Locke'un yukarıdaki cümlede bahsettiği monizm şekli düzenleyici monizm olarak nitelendirilmektedir. Düzenleyici monizm, teolojik monizmden izler taşımakta ve liberalizmin Hristiyanlığın laik biçimi olduğundan yola çıkmaktadır (Parekh, 2002: 43). Liberallere göre özgürlük, bireysellik ve akılcılık ile aydınlanan bir insanlık ile karanlıkta kalmış diğerlerini temsil eden iyi ve kötüyü ve bunların arasındaki çatışmayı simgelemektedir (Parekh, 2002: 44). Burada altı çizilmesi gereken husus liberalizmin, dönemsel olarak sömürgecilik sorununun var olduğu bir zamanda, ötekinin bastırılıp sömürgeciliğin meşrulaştırılmasının gerekliliği ile ortaya çıkmış olmasıdır. Ayrıca, ulus-devlet bağlamında da farklılığın homojenleştirilmesi açısından da liberal görüş ile bir ittifak vardır. Bu şartlar altında gelişen ve güçlenen liberalizm, sömürgelere neden kendi yaşadıkları şekilde yaşamamaları gerektiğini göstermiş, her toplumun neden bir devlete ihtiyaç duyduğunu açıklamış ve neden devletin ve sömürgecilerin belirlediği yaşam görüşlerinin daha iyi olduğunu belirlemiştir (Parekh, 2002: 44-45). Liberallerin geri kalmış sömürgeleri uygarlaştırmak ve kendi içlerindeki birliği sağlamak için ortak ve tek bir tasarıdan yola çıkmaları beklenmedik değildir. Aynı zamanda insan aklına vurgu yapıp, aklın yolunun bir olduğu varsayımını kullanıp kendi iyi yaşam görüşlerini evrensel iyi gibi göstermeye çalışmaları da bunun sonucudur. Locke, belirtilen cümlede, uygar olarak görmediği ve aklın kullanımı ile böyle yaşamalarının doğru olmadığını göreceklere sandığı Kızılderililer'e yaklaşırken insanlar hakkında minimalist bir yaklaşım benimseyip, "en yüce yaşam biçimini değil de asgari iyi yaşam tarzını, ahlaki maksimum yerine de ahlaki minimumu" tavsiye etmektedir

(Parekh, 2002: 46), çünkü Locke'a göre iyi yaşam tüm kültürlerde ulaşılabilir, fakat bunun tek bir yolu ve tek bir örneği (İngiliz toplumu) izlemesi gerekmektedir.

Monizmin genel yanılgıları şu şekilde sıralanmaktadır; monizm ilk olarak felsefi bir yanılgıya düşerek, kültürün önemini takdir edememekte, evrensel olanın tikel kültürlerle egemen olduğu sonucuna varırken insanların bir fanus içinde kültür ile ilişkiye geçmeden var olduğuna hükmetmektedir. Monistler, kültürün iyi yaşamı oluşturmadaki rolünü kavrayamamakta, kültürel çeşitliliği takdir edememekte ve kültürü bütüncül olarak algılayıp kapalı bir kültür algısı geliştirmektedirler. İkinci olarak, normatif bir yanılgıya düşerek, en yüce bir değer etrafında temellenen değerlerden bahsetmekte ve bu değerler arasında olan ilişkiyi sadece uzlaşma olarak anlamakta ve çelişkili değerler arasındaki ilişkiyi açıklamamaktadır. Monizm, üçüncü olarak, analitik bir yanılgıya düşerek, yaşam biçimlerinin tek bir değere dayandığı görüşünü savunmakta ve yaşam biçimlerinin barındırdığı çeşitliliği görmemektedir. Dördüncü olarak da yorum bilgisel bir yanılgı ile ötekini sadece kendine benzeterek anlamaya çalışmaktadır. Ayrıca, monizm ötekini mutlak olarak dışlayarak şiddete davetiye de çıkarmaktadır.

Ayrıca ahlaki monizmde benzerlikler değil farklılıklar vurgulanırken, bunları kategoriye sokma sorunsalı yaşanmaktadır. Birbirlerinden daha iyi veya kötüyü temsil etmek zorunda bırakıldıkları için aralarındaki geçişler görmezden gelinmektedir. Ayrıca, sanki iyi ve kötüye dair tüm sorular sorulmuş ve cevapları bulunmuş da hiçbir çelişki, kafa karışıklığı vs. yok gibi düşünülmektedir. En basit şekli ile monizm düşünmeden cevap sahibiymiş gibi düşünmemizi sağlar. Bu da aklıma şunu getirmekte "Niçin ilk defa gördüğümüz bir peynirin evsafi hakkında söz söylemekten kaçtığımız halde ilk kez rast geldiğimiz insan hakkında son kararımızı verip gönül rahatlığı ile öteye geçiveriyoruz?" (Ali, 1998: 38).

Denilebilir ki monizm, sadece çoğulculuğa değil, ikircikliliğe bile karşı gelmektedir. Yani; "ben olmayanlar ötekidir ve öteki olanlar ben ile benim kabul ettiğim doğrular çerçevesinde birleşmedikçe kötüdür ve yanlıştır" (Durdu, 2009: 42). Monizm, farklı yaşam biçimlerini yanlış anlamakta, ötekiyi anlamaya çalışmamakta ve diğer yaşam biçimlerini kendi yaşam biçimine göre irdelenmektedir. Bu yaklaşımın uç sonuçları, asimilasyon, şiddet, yerinden edilme, depolitizasyon, pasifize edilmedir (Durdu, 2009: 43). Locke'un verili cümlesi de bu yaklaşımı destekler niteliktedir.

Locke'a göre Tanrı insanları yaratıp dünyayı hepsine vermiştir. Bu da insanlara hem haklar hem görevler getirmektedir. Tüm insanlar özellikle akılı da kapsayan aynı yeteneklere sahiptirler, birbirlerinden bağımsız ve eşittirler. Locke'a göre insanların akılcı bir şekilde işlerini yürütmesi gerekmektedir ve aklın reddedilmesi olarak görülen her şey toplumdan dışlanmakla kalmayıp cezalandırılmalıdır. Akılcı insanın yaşamı bellidir (mesela çalışkanlığa, girişimciliğe enerjiye, makul olmaya dayanmalıydı). Akılcı toplum töre ve gelenekler ile değil yasa ile yönetilmelidir. Locke, İngiliz sömürgeciliğini haklı çıkarmaktadır, çünkü sahipliği toprak üzerinden incelemiştir. Toprağa da etrafı çevrili, 3 yılda bir nadasa bırakılan, akılcı kullanılan ve dünyanın potansiyelini sonuna kadar kullanan insanların hakkı şeklinde vurgu yapmıştır (Parekh, 2002: 48-49). Bu şekilde bir kavramsallaşma ile de toprağın Kızılderililerin kullanımına verilemeyeceğini meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Fakat diğer boş Avrupa arazilerinin sömürgeleşmesine karşı çıkmıştır çünkü onlar yerleşik siyasi toplumlar oluşturmaktadırlar. Kızılderililerin merkezi ve yerleşik bir siyasi yapıları yoktur, mutlak yasalardan yoksundular ve ancak sivil bir yapı olarak adlandırılabilmekteydiler. Locke'a göre Kızılderililer asla İngilizlerin seviyesine çıkamazdı bu nedenle sömürgeleşmeleri "uygar insan" olabilmeleri için gerekte idi.

Bu anlayış ile insanları birleştiren değerler ve özellikler ilahi güce referansla vurgulanmaya başlanmaktadır. Bu da eleştirilerin çoğunu dogmatik bir bakış açısı ile bastırmaya neden olmaktadır. Akılcı insanın yaşamını belirleyen unsurlar terimsel olarak sorunludur, mesela makul olmak tam olarak ne demektir sorusuna cevap getirememektedir. Yasalar önündeki eşitlikle de olsa bazı durumlar için mesela biyolojik ve fiziksel bir eşitlik için ifade edilebilir çünkü doğduğumuz anda zaman ve mekâna göre dünyanın bize getirdikleri farklılaşmaktadır. İçine doğduğumuz kültür eşitlikleri ya da farklılıkları daha az ya da daha çok yapmakta belirleyici olmaktadır. Ayrıca yasaların hangi ihtiyaçlara cevap vereceği, hangilerini dışarıda bırakacağı belli değildir. Kızılderilileri sivil bir yapı olarak görürken daha önce sıralanan faktörler ile ulus-devletin sömürgeleştirmelerini meşru kılmaktadır. Ve görülüyor ki Locke sadece birey oldukları için ve doğa yasası bireye saygı gösterilmesi üzerinden kurulduğu için Kızılderililere saygı duymaktadır.

Ayrıca Locke, Kızılderililerin toprak sahibi olmayı akıllarından bile geçirmedeğini düşünememiş, anlayamamıştır. Emegin emek sayılmasının bile sınırlarını çizmiştir. O'na göre tarımda emek vardır çünkü olmayan bir şeyi var ediyorsun, ama toplayıcılık ya da avcılıkta emek yoktur çünkü verili olan şeyi toplamaya dayanır. Oysa "Kızılderililer bu topraklarda nesillerdir yaşadıklarına, tanrıların ve ölümlerinin ruhlarının

burada oturduğuna, geleneklerinin bu topraklarla kaynaştığına vs. dayanan hak iddialarının temelini” dikkate almamıştır (Parekh, 2002: 50). Yani kültürü, mirası, maneviyatı yok saymakta, onlara saygı duymakta ama tanınamakta, emek vermedikleri için de toprağın onların olmasını kabul etmemektedir. Bunu yaparken de İngiliz devletini evrenselleştirmektedir.

Parekh'e göre akıl en yüce yetenek olmayabilir. Ayrıca Tanrının, dünyanın kaynaklarını sonuna kadar kullanma emrine yapılan göndermeler belli bir Hıristiyanlık yorumu hariç anlamsızdır. Ayrıca zenginlik, güç ve arzularının tatminine adanmış bir hayatın neden en akılcı yaşam biçimi olduğu açık değildir. Temel olarak da hiçbir iyi yaşam görüşü yalnızca soyut bir insan doğası görüşüne dayandırılmamalıdır. Ahlaki yaşam kültürden ayrı düşünülemez (2002: 51). Locke, bu iyi yaşam biçimi önerisi ile aslında toplumsal benzeştirmeye davetiye çıkarmış ve en basit tabiri ile çeşitliliği ve çokkültürlülüğü temelden reddetmektedir.

4. AHLAKİ MONİZM AÇISINDAN LİBERALİZM VE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK DEĞERLENDİRMESİ

Önceden de belirtildiği üzere, liberallerin yaşam tarzına olan yaklaşımları toplu yaşamı düzenleme üzerinden şekillenmektedir. Akılcılık üstün tutulmaktadır. Akılcılıkla elde edilecek sonucun zaten *aynı* olacağı kabulü ile *farklı* olan göz ardı edilmekte, yok sayılmaktadır. Çünkü ortada aklını kullanıp, anlamaya çalışacağın ya da tanımaya değer bulacağın bir eşiti yoktur belirlenen yaşam tarzının. İyi yaşama ulaşmak için akıl yeterlidir ve sonuç iyiyi bulma adına hep aynıdır. Bu yaklaşım ile kişisel, hatta toplumsal değerler evrensel değer altında eritilmektedir. Karşılıklı bir ilişki söz konusu değildir. Evrensel-tikel ayrımı yok gibidir. Locke'un verili cümlesinden de çıkartılabileceği gibi liberaller yeni öneri ve olasılıklara kapalı, dogmatik, tartışmaya kapalı ve sabit değerleri zaman ve mekândan bağımsız şekilde ve hatta onlar bile sabit kalıyormuşçasına geliştirdikleri bir kavramsallaşmaya gitmektedirler.

Liberal görüş, belirlediği ve tek iyi bellediği yaşam tarzı dışında kalan *iyileri* göz ardı etmektedir. İyiyi gelişimle ve bu gelişimi de ilerici bir görüşle sınırlandırıp, var olan ve var olmuş yaşam biçimlerindeki değerleri takdir etmemektedir. İnsanlardan özgürlüğünü kaybetme pahasına tek olana bağlanması istenmektedir.

Liberalizm, kendin olabilme, kendini tanıma, diğerlerini tanıma konuları bile tartışmalı ve zor iken iyi bir yaşam biçimini kesin çizgilerle belirleyip onun dışındaki her bir değeri ve yaşam tarzını alenen küçümsemek ve değersizleştirmek üzerinden var olan bir düşünce sunmaktadır. Sonuç olarak, geçmişle geleceği, bugünde var olan çeşitlilik ve farklılıkları ve bunlar arasındaki ilişki ve geçirgenlikleri görmezden gelerek sunulan bir yaşam biçiminin tüm insanlığı kapsayıcı olduğunu vurgulayarak, içeride kalanları aidiyet duygusu ile birbirine bağlamaya, dışarıda kalanları da dışlama ve içeriye doğru yönelme pratiğine hapseden bir dünya görüşü ortaya çıkmaktadır. Mesela iyi yaşam bir devlette şeriat ilkelerine uygun yaşamaksa, ya da ateist devlet politikası izlenmekteyse, o topluma mensup herkesin bu *kabul edilmiş* doğru yaşam ilkelerine göre yaşaması beklenmektedir. Bu durum baskıcı sonuçlar doğuracağı gibi dışarıda kalanların kendi kimliklerini sorgulayıp, sanki bozulmuş ve tamir edilmesi gereken şeylermişçesine algılanmasına yahut öfke ve şiddet geliştirilmesine neden olabilmektedir. Bu durumda insan ya farklılıklarını daha da vurgulayıp uç noktalara - şiddete, mücadeleye yönelmekte - ya da farkına varılsın diye söylemin içinden konuşmaya başlamaktadır ki her seferinde bu insanı, ait olduğu toplumu, onun değerlerini meşrulaştırmaya itmekte ve bir onur ve tanınma mücadelesine sokmaktadır. Bu aslında *yaratılan* bir bilinç ile oluşmaktadır. Liberal düşünürler algıyı hem yaratıp hem de yönetmektedirler. İnsan doğasında olmayan bir gerçekliği yaratarak sanki her insanın bir parçası gibi sunmaktadır. İnsan doğasının evrensel ve değişmez olduğunu iddia edip onu kendi amaçları çerçevesinde şekillendirmektedirler aslında. Yani burada verili ve insan doğasında bulunan bir yaşamdan ziyade, öğrenilen ve sunulan bir yaşam tarzı sunulmaktadır. Mesela II. Dünya Savaşı sırasında, toplama kampından sorumlu bir Alman askerinin 8 yaşındaki Bruno isimli çocuğu ile aynı toplama kampındaki Shmuel isimli bir Yahudi çocuğun arkadaşlığını anlatan 2008 yapımı “Çizgili Pijamalı Çocuk” filminde, yaşama dair değerlerini Nazi Almanya'sının şekillendirdiği *üstün, iyi, uygar* toplum olan Alman toplumunu temsil ettiğini düşünen Bruno'nun babası ile oluşturduğu tezatlar çok çarpıcı. Baba figürünün yanında, kendisini sadece “çocuk” olarak tanımlayan Bruno karakteri, tek bir doğru ve iyi yaşam şekli olur ve insanlar da buna akli ile ulaşır tezini çürütmektedir. Çünkü babasının vardığı akla ve doğruya varamayan Bruno kendisini sadece insan ve çocuk gibi kavramlarla göstermektedir. Bruno, verili değerlerden bir nebze bağımsız olduğu ve onları içselleştirmede için, kendisini Yahudi arkadaşı ile özdeşleştirip, onu tanıyıp, ona yabancılaşmayı belli bir kalıba girmediğinden, bize, *doğal halimizde* soyut değerlendirmeler dışında yaşamının mümkün olduğunu gösterirken, çeşitlilik ve farklılıklara kucaklayıcı yaklaşmaktadır.

Locke'un cümlesinden yola çıkarak ve genel liberalizm öğretilerini göz önüne alarak liberalizmin çokkültürlülük ve çeşitliliğe dair bazı görüşlerini anlaşılmaktadır. Liberalizmde, grup farklılıkları ve bireysel

farklılıklar medeni ve siyasal hakların eşitlenmesi ile göz ardı edilmektedir. Liberal bakış açısını feodal düzene bir tepki olarak düşünürsek, gruptan çok bireye vurgu yapması anlaşılmaktadır. Liberallere göre, zaten her insan devlete ve birbirlerine karşı eşit haklar sahibi olduğundan, grup haklarının bir önemi kalmamaktadır (Hazır, 2012: 4). Liberal devlet yaklaşımında devletin her gruba eşit mesafede olması, hiçbirini desteklememesi ve herkese aynı yasalarla eşit davranılacağı iddiası vardır. Fakat bu anlayış, Amerika'daki Kızılderililer, Kanada'daki Quebecililer gibi azınlık topluluklarının eşsiz ihtiyaçlarını göz ardı etmektedir. Bu bakış açısı, farklılıklarını vurgulayan ve farklılıklarına değer veren grupların görmezden gelinmesine yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak da azınlık gruplar için baskıcı uygulamalar gözlemlenmektedir.

Liberalizmin çokkültürlülükten kopuşlarından biri liberalizmin kültürel değerlerin geçişli ve çok yönlü olduğunu göz ardı etmesinden kaynaklanmaktadır. Başbay'ın belirttiği gibi "kültürel değerler çok boyutlu, değişken ve gelişmeye açık olduğu gibi değiştirilebilir, geliştirilebilir ve aktarılabilir bir yapıya da sahiptir. Bu aktarım süreci eş zamanlı olabildiği gibi kuşaktan kuşağa da gerçekleştirilebilmektedir" (2014: 586). Yani, kültürün kendisi de değişken olduğuna göre, onu tanımlayan bir iyi veya doğru da bulunamaz. Sabit olmayan ve gelişebilen bir kültürün (Locke'a göre İngiliz kültürü) de en iyisi olarak sunulması mantıksal hata içermektedir.

Diğer bir kopuş Locke'un topluluk haklarını etnik-kökensel bir temele indirgeyerek açıklaması ve bireyci yaklaşımı ile çokkültürlülüğün farklılaşmanın tüm alanlarını kapsayıcı ve sadece etnik değil tüm farklılaşma temellerinde eşitlik ve adalet kurmaya çalışmasıdır. Liberalizmde doğal durumda her şey fırsat eşitliği ile açıklanırken, çokkültürlülük diğer kültürlerin varlığı ve eşitliğine vurgu yapmaktadır. Yani fırsat eşitliği ile kültürlerin eşitliği karşılaşmasında, kültürlerin eşitliği her birine saygı duymaktan ve varlıklarını kabul etmek üzerinden kurulurken, fırsat eşitliği ile farklı grupların yabancılaştırılması söz konusu olmaktadır.

Habermas'a göre; yurttaşlar eşit haklardan oluşan bir topluluk meydana getirmek üzere kendi istekleri ile bir araya gelir ve öznelerin birbirini tanıması devlet güvencesi ile sağlanmaktaydı. Rousseau'nun değişimiyle:

Madem hiçbir insanın, benzeri üstünde doğal bir yetkisi yoktur ve madem kaba güç bir hak yaratmaz, öyleyse insanlar arasındaki her çeşit haklı otoritenin temeli olarak, kala kala yalnız sözleşmeler kalıyor. Üyelerinin her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun. Bu koşulların hepsi kuşkusuz bire indirilebilir ki o da şudur: Toplum üyelerinden her biri, bütün haklarıyla birlikte kendini baştanbaşa topluluğa bağlar; çünkü bir kez her kişi kendini tümüyle topluma verdiğinden, durum herkes için birdir; durum herkes için bir olunca da bunu başkalarının zararına çevirmekte kimsenin bir çıkarı olmaz" (Rousseau, 2006: 7-14).

Fakat bu görüşe göre ortak hak ve kimlikler bu bireysellik içinde eritilmektedir (Taylor, 2014: 125). Çokkültürlülük tam da bu noktada topluluk kimliklerinin varoluş mücadelesine katkı sağlamaktadır.

Liberalizm, sosyal sınıfların varlığına karşı çıkarken, farklı ihtiyaç ve değerlere sahip olan grupların da ayrı haklara gerek olmadığı görüşünden hareket etmiş ve bu da eşit toplumsal haklardan yoksun toplulukların mücadelesi ile karşılaşmıştır (Parekh, 2002: 126). Bireyci eşitlik ve özgürlük anlayışının gölgelediği kültürel, etnik, dinsel, cinsiyete dayalı vs. farklılıkları duyurma mücadelesi çokkültürlülük anlayışı ile temsil edilmektedir. Çokkültürlülük "mesela Türkiye'deki Kürtler, sakatlar ve eşcinseller, Ukrayna'daki Ruslar için geçerli olan: saygı istemi, yaşam koşullarının eşitlenmesinden çok ayrımcılığa maruz gruplarının üyelerinin, içinde kendilerini tanıyabildikleri geleneklerin ve yaşam biçimlerinin bütünlüğünün korunmasına" yönelik olmuştur (Parekh, 2002: 128). Çokkültürlülük hem kültürel farklılıkların farkındalığı hem de bireysel hakların genişletilmesi üzerinden şekillenmektedir (Parekh, 2002: 332-333). Yani liberalizm ayrılıkları, toplumsal ve kültürel farklılıkları soyut bir biçimde eşitleyen, çokkültürlülük tüm vatandaşları ve topluluklar için adalet sağlama mücadelesi vermektedir.

Ayrıca liberal düşünce çeşitliliğin içindeki çatışmayı göz ardı etmekte, sanki her şey uyuma dayalı imişçesine çıkarımlar yaparken, çokkültürlülük kuramı çeşitlilik içindeki fark ve ayrınlıklara dikkat etmektedir.

Çokkültürlülük liberalizmin aksine insanların kültürle iç içe yaşadıklarına ve kültürün insanların ortak yeteneklerine farklı yapı verdiğini ve yeni yetenekler geliştirdiğini göz önünde bulundurmaktadır. Kültürel çeşitliliği kültürel eşitsizliğe döndürmemek için de her kültürün kendi ihtiyaçları göz önünde bulundurulmaktadır. Liberalizm ise farklı yaşam biçimlerini tek değer yargısı ile anlamaya çalışmaktadır ve insanların karmaşıklığını göz ardı etmektedir.

Liberal görüş tarihselliği de yok eder, çünkü çözümlenmelerini sanki tek bir zamanda ve sabit şartlar altında yaşıyormuşuz gibi yapmaktadır. Bu da bizi değişmeyen ve sabit kalan bir öz anlayışını savunan katı kimlik

yaklaşımına götürmektedir. Fakat yoruma tabi, belirsiz ve yeniden ifade edildiğinde yeniden anlam kazanan bir toplumsal yapı vardır ve çokkültürlülük bunu tanımaktadır.

Liberalizm ve çağdaş devlet kuramının en önemli çıkmazlarından birisi toplumu tek tipleştirmeye ve bu tek tip haricindeki odakları tehdit olarak görmeye zorlamasıdır. Bir örnekle, Sovyet Rusya zamanında Orta Asya'da yaşayan kadınların başörtülerinin "gericilik, cahillik ve ezilmişliği" temsil ettiği için baskılanması, toplumun homojen ve tek tip olmasına ve belli kurallar göre şekillenmesine yol açmaktadır. Ayrıca toplumdaki bazı kültürlerin baskın kültürün ilkeleri ile baskılanması ciddi bir asimilasyon ve adalet sorunudur. Çokkültürlülükte ise söz konusu kadınların neden başörtü taktığı, tarihsel ve kültürel temelleri göz önüne alınarak anlanmaya çalışılmaktadır. Azınlıklar baskın grupların tanımladığı alanların dışına çıkarak birbirleri ile etkileşime girmekte ve birbirlerini tanımaktadırlar. Bireylerin de çoklu kimlikleri bu süreçte fark edilmektedir.

5. SONUÇ

Günümüzde, liberal özelliklere uymayan azınlık grupların farklılıklarının ve ihtiyaçlarının tanınmasına yönelik çokkültürlü politikalar, hem liberalizmi liberalizm yapan temel özellikler ile çelişme riskini taşımakta hem de azınlık grupları bu politikaların içine hapsedme riskini getirmektedir. Özellikle göçmenlerin ve azınlıkların farklılıklarının liberal toplum içinde nasıl korunacağı ve bu toplulukların kimliklerini ne şekilde kabul edecekleri ve tanıyacakları soru işaretidir (Şimşir, 2014: 1). Temelde çokkültürlü toplumlardan beklenen şey azınlık grupların hak ve ihtiyaçlarını korumak ve tanımaktır, bunu yaparken de bu hak ve ihtiyaçların liberal topluma nasıl adapte edileceği kararlaştırılmalıdır (Şimşir, 2014: 3). Fakat burada ortaya çıkan sorun, çokkültürlü toplumlarda yaşayan azınlık grupların haklarının tanınmasının sadece devlete bırakılıyor gibi görünmesidir. Eğer çokkültürlülüğü "çoğulcu toplumların cinsi, etnik, ırksal ve kültürel çeşitliliklerinin tüm kurumsallaşmış yapıları yansıtılmasını öngören felsefi bir duruş veya hareket" (Banks & Banks, 2009: 447) olarak tanımlarsak, bu hem devlet bazında hem toplum bazında bir tanınma gerektirir, yani sadece kamu alanındaki tanıma, özel alandaki içselleştirmeyi getirmeyebilir. Yani eğer günümüzdeki liberal görüşe dayalı politikalar üreten devletler, çokkültürlülüğü sadece azınlıklar ve göçmenler üzerinden geliştirilen bir politika olarak görürlerse, bu azınlıkların ve göçmenlerin sadece hukuksal bazdaki ihtiyaçlarına cevap verip yaşamsal bazdaki gereksinimlerini göz ardı edebilirler. Asıl amaç farklılıklara rağmen bir arada yaşanacak bir toplumsal hava yaratmaktır. Yani günümüzde liberallerin çokkültürlülük meselesini iyi analiz edememesi şöyle bir sonuca evrilme tehlikesi taşımaktadır; "Ötekilere okey, onlara saygı duyarım" deyip "ama benim alanıma pek fazla sokulmamalıdır. Bunu yaptıkları an beni tâciz ederler. Pozitif ayrımcılığa tam destek veririm fakat yüksek sesle rap müziği dinlemeye hazır değilim" (Zizek, 2010) şeklinde çokkültürlülüğü desteklediğini ve farklılıkları tanıdığını ancak bunun da sınırlarının olması gerektiğini öncülleyen bir görüşün doğması ve farklılıkları tanıyıp onlarla bir arada yaşama becerisini geliştiremeyen bir görüşün gelişmesidir.

KAYNAKÇA

- Ali, S. (1998). Kürk Mantolu Madonna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Banks, J. A. ve Cherry A. M. B. (2009). Multicultural Education: Issues and Perspectives, Wiley & Sons Inc., New York.
- Başbay, A. (2014). "Çokkültürlü Eğitim Kapsamındaki Derslerinin İncelenmesi: Georgia State Üniversitesi Örneği", Educational Sciences: Theory & Practice, 14 (2): 91-110.
- Durdu, Z. (2009). "Türkiye'de Siyasal Kültürün Monist İnşası", Sosyoloji Dergisi, Sayı 20-21: 41-61.
- Hazır, M. (2012). "Çokkültürlülük Teorisine Çağdaş Katkılar ve Bireysel Haklar-Grup Hakları Ekseninde Çokkültürlülüğü Tartışmak", Akademik İncelemeler Dergisi, 7 (1): 1-28.
- Parekh, B. (2002). Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori [Rethinking Multiculturalism-Cultural Diversity and Political Theory], Phoenix Yayınevi, Ankara (Çev: Bilge Tanrıseven).
- Rousseau, J.J. (2006). Toplum Sözleşmesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Şimşir, E. (2014). "Çağdaş Siyaset Kuramında Çokkültürlülük Sorunu Will Kymlicka ve Chandran Kukathas Çalışmaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", http://www.academia.edu/4648290/%C3%87a%C4%9Fda%C5%9F_Siyaset_Kuram%C4%B1nda_%C3%87okk%C3%BCI%C3%BCI%C3%BCI%C3%BCK_Sorunu_WillKymlicka_ve_Chandran_Kukathas_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1%C3%9Czerine_Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1mal%C4%B1_Bir_De%C4%9Flendirme

Taylor, C. (2014). Çokkültürcülük: Tanınma Politikası, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.

Zizek, S. (2010). “Zizek'ten liberal çokkültürlülük eleştirisi”, (Çev: Ertuğrul Aydın), <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=139835>